

אבי, רפאל בשן

טל בשן נפרדת, ברשימה אישית יוצאת דופן, מאביה, העיתונאי רפאל בשן, שהלך לעולמו

טל בשן
12/01/01

"את חייבת לכתוב את הסיפור המשפחתי שלך", אמר לי בזמנו יהונתן גפן, ידיד ותיק (ההורים שלנו עוד הכירו) כשישבנו בבית הקפה בפינת בניהודה. הלכתי להיפגש איתו אחרי שהוציא את "אמא יקרה", הספר המרגש שכתב על אמו, בתקווה למצוא מפתח שיאפשר לי לגעת בסיפור המשפחתי שלי, גם הוא סיפור לא פשוט. קינאתי בו אז. הוא את המעגל שלו סגר, נראה שהוקל לו. חשבתי לעצמי: מעניין מתי אוכל אני לסגור את המעגל שלי. המחסומים עוד גדולים. כנראה שעוד לא הגיע הזמן. לפני כשנה היתה עוד תחנה רגשית קטנה אך משמעותית: השרה דליה איציק התראיינה וסיפרה על ילדותה בצל אביה, שהיה מכור לאלכוהול. הערכת את אומץ לבה. כעבור שבוע פגשתי אותה, במקרה. סיפרתי לה שגם אני בת "כזו". התיישבנו באיזו פינה, שתי נשים שלכאורה אין ביניהן דבר, ונפלטו זו על זו כשתי אחיות אובדות, עם סיפורים שזר לא יבין. זו בעצם היתה הפעם הראשונה בחיי שבה פגשתי עוד מישהי שעברה משהו דומה למה שאני עברתי. וממנה למדתי שאני והיא לא לבד. כמונו היו ויש עוד רבים. בכלל, במשך השנים למדתי שהשריטות של החיים, למרבה הצער, לא פוסחות על איש. כך או אחרת, כל אחד נושא ע ימו איזו טראומה, סיפור לא פתור שהוא מנסה לחיות איתו אם לא מהעבר אז מההווה, אם לא מהורים אז מאחים, מילדים, מבני זוג. גם המרואיינים שלי במשך השנים חלקו איתי סיפורים שלא שכחתי. זכרתי במיוחד את סיפורה של דבורה עומר: באתי לראיין אותה בזמנו על ספר חדש, והגענו לסיפור מזעזע על ילדה (עומר עצמה) שגדלה בצל הידיעה שאמה התאבדה ונטשה אותה ואת אחיה הקטנים למרות שלא כך היה: אמה נהרגה בעת אימון של הפלמ"ח, רק שבקיבוץ החליטו לשמור את הדבר בסוד, בגלל הבריטים, וזו היתה גרסת הכיסוי שמסרו לילדים. גם עומר עשתה בבגרותה את סגירת המעגל שלה: הלכה לחוקר פרטי שהתנדב לגלות את האמת על מה שקרה, מצאה את האשה שירתה בשוגג באמה, וכתבה על כך ספר למבוגרים ("פגיעה ישירה"). ככה זה, כנראה, אצל מי שמשלח ידו הוא כתיבה: לא חשוב לכמה מטפלים נלך, עם מי נדבר המעגל לא נסגר באמת עד שלא רואים אותו כתוב, שחור על מסך מחשב, בעיתון או בספר. כל זה, כנראה, בא כהקדמה. ביקשו ממני לספר על אבא שלי, העיתונאי והמראיין רפאל בשן, שנפטר לפני חודשיים, 9 בנובמבר. והסכמתי, למרות שידעתי שהמשימה לא תהיה קלה. מצד אחד, המעורב ות האישית הגדולה והמטען הכבד שהתלווה אליה. מצד שני, כתבה זו כתבה: צריך לאסוף חומר, לתחקר. מצד אחד, צלצלתי לאנשים וביקשתי שיספרו לי על אבי. אקט מוזר כשלעצמו, אחרי ששנים לא אמרתי "אבא שלי". מצד שני ליקטתי קטעים בפאזל כאילו היה מדובר באדם זר, ובאמת, בקטעים מסוימים הוא היה חידה בשבילי: לא הכרתי אותו בצעירותו, כשהיה צעיר דתי, מבריק ושאפתן, ולא באחרית ימיו, כשהסתגר מן העולם. אבל קשה ככל שתהיה הכתיבה, הבטחתי לעצמי שלא אשבר. אחרי ככלות הכל, מדובר בעיתונאי שתרם נדבך משמעותי לעיתונות הישראלית, אני בתו היחידה, במקרה (או שלא במקרה) עיתונאית ב"מעריב", העיתון שבו קנה לראשונה את תהילתו איך יוכל מישהו אחר לכתוב עליו? וחשוב מכל: הוא היה אבא שלי, ואבא זה אבא זה אבא כפי שנוכחתי להפתעתי כשנקראתי אליו, אחרי שנים של נתק, לבית החולים. אני זוכרת את עצמי מביטה בידיו, שהכרתי כל כך טוב את צורתן, זוכרת את יד שמאל כותבת במרץ ואת יד ימין ששותקה מפוליו בגיל צעיר, נזכרת פתאום כמה דומות האצבעות שלנו. פלאי הגנטיקה. כנראה שנכון מה שאומרים, חשבתי לעצמי, דם זה לא מים. ומעגלים צריך לסגור, אם אפשר. במיוחד בגילנו.

"המראיין של המדינה"

הייתי בת ארבע או חמש כשאבי היה כתב "מעריב" בלונדון, מה שכונה "סופר מעריב", ועל כן, מספרת ההלצה המשפחתית, חשבתי אז (ואף הסברתי לזרים) שאבא שלי עובד כסופר עיתונים, פשוטו כמשמעו. דמיינתי אותו יושב באיזה חדר אפולו, ערימות של עיתונים סביבו, והוא סופר: אחת, שתיים, שלוש. לאמיתו של דבר הוא כבר היה אז, בגיל 33, על סף המעמד של המראיין מספר אחת בעיתונות הישראלית. חישוב קצר מראה לי שאבי היה מטאור שהבליח בגיל צעיר מאוד בשמי העיתונות. בגיל 17 כבר כתב בעיתונים רבים (כולל עיתון אגודת ישראל ו"העולם הזה" במקביל). בגיל

24 כבר היה הכתב הבולט והזריז של "ידיעות אחרונות" בחיפה (שם הכיר את אמי, רות בונדי, שהיתה גם היא אז כתבת מקומית בחיפה); עוד לפני שהיה בן 30 נחטף ל"מעריב", היה בעל טור אישי, ובתחילת שנות השישים כבר היה רפאל בשן המוכר של "ראיון השבוע עם רפאל בשן" אבן דרך שבלעדיה, אם הבנתי נכון, שיש לא היה שיש ו"מעריב" לא היה "מעריב" (ואחר כך "ידיעות"). כפי שתיאר זאת רון מיברג בטור שכתב על אבי לאחר פטירתו: "זה לא היה יום שיש תקני מבלי שאבי יירדם בצהריים עם הראיון ב'מעריב', שנשמט מידיו, מונח על פניו". "זה היה בלי ספק הראיון המרכזי של השבוע, והוא היה המראיון של המדינה, בלי שום תחרות", מספר דב יודקובסקי, עורך "ידיעות אחרונות" לשעבר. "צריך לזכור שלא היתה אז טלוויזיה, והראיון של רפאל בשן היה התחליף. עם סגנון הכתיבה המיוחד ועם הסוגריים התיאוריים, שהיו המצאה ייחודית שלו, הוא הביא את הצבע, המראות והקולות שהטלוויזיה נותנת היום. אנשים פתחו את העיתון ישר בראיון שלו, לראות את מי בשן מראיון הפעם".

"הייתי תלמיד גרוע"

אכן, דרך ארוכה בזמן קצר עשה רפאל בשן אז בלומנשטיין-הנער הדתי הביישן מחיפה, המשותק בידו האחת, בן להורים ייקים שבקושי ידעו עברית. "עליתי עם הורי ב33 מגרמניה, הייתי אז, רגע (מהרהר), בן ארבע", סיפר בראיון שעשה פעם עם עצמו (בספר הראיונות שלו, "יש לי ראיון"), ובו הוא מספר על דרכו ("בחוסר רצון מופגן", כפי שתיאר בסוגריים). לפי חישובי, אגב, הוא היה רק בן שלוש, יליד 30, אבל אבי אף פעם לא היה טוב בחישוב גילים. גם לגבי הוא תמיד התבלבל כיתה ז' או ח' 12 או 13? "גרנו בחיפה, למדתי בבית הספר הראלי, הייתי תלמיד גרוע", הוא ממשיך בקיצור. "קיבלתי מהמורים רמז דק שכדאי לי לחפש לעצמי בית ספר אחר. הבינותי את הרמז. כיוון שחבר שלי שגר בשכונתי למד בבית ספר דתי, נכנסתי גם אני ללמוד שם, ומבית הספר, בדרך הטבעית, עברתי לישיבה מדרשיית נועם אשר בפרדס חנה".

"אביו התייחס אליו כפגום"

אבי לא סיפר, מדרך הטבע, על אירוע טראומטי שחרת ללא ספק את רישומו בנפשו לשנים רבות אחר כך: בגיל שלוש לקה בשיתוק ממחלת הפוליו. המגיפה השתוללה אז, החיסון עוד לא הומצא (לימים ראיון אבי את אלברט סייבין, ממציא החיסון נגד פוליו, ולא הסתיר את התרגשותו. חתימתו של סייבין עדיין שמורה אצלי יחד עם כל חתימות גדולי עולם שאבא היה נוהג לאסוף בשבילי). מאכן ואילך הכל בעצם מבוסס על סיפורים ששמעתי, אמת סובייקטיבית שעברה ודאי פילטרים אישיים רבים. אבי היה משותק תחילה בכל גופו, ונותר עם יד ימין משותקת ועם חולשה מסוימת בצד הימני. חודשים רבים שכב בבית החולים, אז מקום קר ומנוכר, ובבית, נתון בכל מיני סדים, ילד צעיר מאוד, בן להורים שאם הבנתי נכון היו נטולי חום משפחתי. "החום לא היה הצד החזק של הייקים בכלל", אומר הצלם מיכה ברעם, גם הוא בן להורים ייקים, שכן וחבר ילדות מהשכונה של אבי, "ולכולנו היתה בבית בעיה של הורים עסוקים בקשיי פרנסה, שבאו מתרבות אחרת". האב, יעקב בלומנשטיין, מהעיר דרזדן שבגרמניה, אדם בעל גוף והדרת כבוד, בעל חנות נעליים על הכרמל, שראה עצמו כאיש עסקים (עד שפשט את הרגל), היה סוג של מאצ' במהדורת אותם זמנים, וקשה לומר שהתלהב מהילד הכחוש, המשותק בידו, בעל הנטיות הספרותיות, מה עוד שעברית לא דיברו בבית. "הוא התייחס אליו כפגום, מעין אכזבה", סיפרה מישהי שהכירה את המשפחה. "האבא מעולם לא קרא אפילו דבר אחד שהוא כתב". האם, סידוניה, היתה אשה פסיבית, כנראה חסרת השפעה בבית. "לא היו שם אף פעם חום או תמיכה, שלא לדבר על מגע, חיבוק". מעט החום והחיבה שהיו בבית הופנו לאחות הצעירה, רחל. אני מניחה שההתנכרות בבית, יחד עם המאבק של ילד (ועוד ממושקף) נטול כישורים פיזיים כלשהם על מקומו בעולם הילדים האכזרי, עשו את שלהם, הטביעו את חותמם. היום אנחנו יודעים היטב את חשיבותם הקריטית של אהבה, חום ותמיכה הורית כגורמים החשובים ביותר לעיצוב תמונת עולמו של ילד, בייחוד ילד נכה. אבי, נדמה לי, בגלל הרקע הקשה מילדותו, מעולם לא ראה את העולם כמקום בטוח ואת עצמו כראוי באמת לאהבה. האינטלקט, הסקרנות, השאפתנות כל אלה חיפו על חור גדול ושחור של חרדה פנימית, שגברה עליו ברבות הימים. "אינטלקט הוא שמיכה דקה מדי מכדי לכסות על תחושה של היעדר אהבה", אומרת ידידתי הפסיכולוגית ד"ר תמר סני, "וזה לעולם לא מספיק".

"בן 15, לבוש בז'קט כחול ועניבת פרפר"

"הילד הזה, או שיהיה גאון או שיהיה פושע", כך סיפר לימים הסבא אמר לו המורה, כשהילד רפאל בלומנשטיין נתפס גונב ספרים מספריית בית הספר (לטענת הסבא, הילד מכר אותם). "היינו די שובבים", מספר מיכה ברעם, שגר גם הוא בהדר הכרמל. "הורים נאבקו בקשיים של קליטה ושפה,

ואפשר לומר שאנחנו, הדור השני, גדלנו יותר ברחוב מאשר בבית". חיפה של אמצע שנות הארבעים היתה "עיר קוסמופוליטית ממש", כתיאורו של ברעם, "מלאת צבע ואווירה, יהודים ובריטים וערבים, בזאר ערבי ונמל גדול. אנחנו הסתובבנו הרבה בשוק הערבי, שם היה סנדלר ארמני שהיה קונה מאיתנו ניירות כסף שאספנו, כדי להעביר אותם למאמץ המלחמתי הבריטי. היינו הולכים גם לחנויות של חברת ספינס, שק"ם הבריטי, מפלחים מדי פעם חיילי עופרת". לא נראה שהיד המשותקת הפריעה לרפאל אי פעם, מציין ברעם. "הוא התנהל כרגיל ומעולם לא התייחס לזה". איזה מין נער הוא היה? היתה לו הרבה נוכחות, אינטליגנציה טבעית, סקרנות עצומה, חוש הומור ודחף עצום לכתוב. הוא ידע שהוא רוצה להיות עיתונאי מגיל צעיר מאוד". החיפוש אחרי מסגרת חלופית למה שלא היה בבית הוביל את רפאל ב לומנשטיין הצעיר לתנועת הנוער ולדת. אבי, בן להורים חילונים, חזר בתשובה, בדרך מתונה משלו, עם ברט על הראש במקום כיפה סרוגה. הוא היה חבר בנוער המזרחי, הלך ללמוד בפנימייה, במחזור הראשון של מדרשיית נועם אז ישיבה תיכונית אליטיסטית לחובשי הכיפות הסרוגות. הרב שמואל אבידורהכהן, שהיה מדריך בנוער המזרחי, בוגר מאבי בארבע שנים, פגש אותו לראשונה בסמינר שערכה התנועה בפתחתקוה: "הוא הגיע עם המשלחת מחיפה, בן 15, לבוש בז'קט כחול, חולצת משי, עניבת פרפר, מכנסי שלוש רבעי-מראה שאי אפשר היה לשכוח. הוא ניגש אלי והציג את עצמו, והיה ברור מיד שמדובר בבחור צ'יק מעניין". הקבוצה היא, מספר אבידורהכהן, היתה גם מעין חוג ספרותי נלהב של צעירים. "אביך לא נטה אז לעיתונות אלא לספרות, לשריה, לסיפור קצר. הוא קרא המון וכתב הרבה, ופרסם איפה שרק יכול היה היה לו יצר כתיבה גדול מאוד. באותה תקופה לאבי היה עיתון בשם 'נרות שבת', ואביך פרסם גם אצלו. אלה היו כתבות נעורים של נער דתי, של חיפוש אחרי משמעות ואלוהים". אבידורהכהן מגלה לי כי אבי לא סיים את מדרשיית נועם. "במקום זה הוא החליט לבוא לירושלים, ללמוד ב'מרכז הרב' יחד איתי. אני חושב שמה שמשך אותו היתה העובדה שאני הסתובבתי אז אצל כל מיני סופרים היה אחד בשם ד"ר צבי ויסלובסקי, ואחר בשם רבי בנימין, ועגנון, וחנות הספרים הידועה של מיכל רבינוביץ' זה היה כמו גן עדן בשבילי".

"הכתב הכי חרוץ ומקושר בחיפה"

בשלב מסוים יצר אבי קשר עם אוריאל צימר, עורך "הקול", עיתון הפלג הקיצוני של אגודת ישראל. צימר היה מכר מהשכונה בחיפה שהפך לדתי חרדי. "זה היה עיתון קטנטן ומוזר מאוד", מספר אבי בראיון שערך עם עצמו. "צוות העיתון הורכב מאיש אחד; הוא העורך, הוא המעמד, הוא הכתב הפוליטי, הפרלמנטרי, הכלכלי והאחראי גם לדפוס ולמשלוח. העיתון היה זקוק לכתב חלקי בחיפה, אני הייתי זקוק לעיתון, וכך נעשה השידוך בינו. קשה היה לי להסתגל לקו הדתי הנוקשה של 'הקול', אבל כיוון שעסקתי רק במסירת חדשות, העניינים הסתדרו". אבל הוא לא הסתפק בזה, וכתב בעיתונים רבים אחרים, שעברו בינתיים מהעולם (מדעים להיווכח כמה עיתונים יצאו אז במדינה הקטנטנה ההיא): "תשע בערב" של אורי קיסרי, "העולם הזה" של אורי אבנרי, ומשלב מסוים גם ב"דיעות אחרונות", שם התחיל כמעין נער שליחויות של הכתב האזורי. אותו כתב, מספרים, לא ידע לכתוב, וגם לא היה חרוץ במיוחד. דב יודקובסקי, שהיה אז עורך החדשות ב"דיעות", הציע לו בעדינות "לקחת עוזר", וכך היה. "אבא היה מלא עזוז", מספרת לי אמי, שהכירה אותו באותה תקופה. "הוא ידע ליצור קשרים מהר וידע לכתוב. ב תוך זמן קצר הוא פשוט הפך לכתב הכי חרוץ ומקושר בחיפה". וכך מתאר זאת אבי בראיון עם עצמו: "כיסיתי אז את בתי המשפט ואהבתי את העבודה הזאת. בתי הדין הם מפגש בלתי אמצעי של טיפוסים סגוניים, ושם, באולמות ובמסדרונות, הם מתגלים ללא כחל וסרק". רק דבר אחד, סיפר אבי, שנא בעבודה הזו: הכתבת ידיעות מאולם בית המשפט. "הזמן היה קצר, העיתון עומד בפני סגירה, וזה עצבן אותי תמיד. לעתים הייתי מערבת את שם השופט בשמו של הנאשם, ואף פעם לא הצלחתי לאיית כהלכה את שמות העדים. ומתי התחלת בראיונות? "בשן (בחוסר סבלנות): רגע! אל לרוץ, תכף נגיע לזה". חיפה היתה אז אדומה כמו הדגל של האינטרנציונל, אבא חושי ואלמוגי שלטו בכיפה (כינו את חיפה אז "חוישטון"), והעיתונאים המקומיים היו חבורה בפני עצמה, שישבה על הרבה כוסות קפה וסיגריות בקפה 'עטרה' שברחוב בלפור. "נסענו באוטובוסים, כיסינו את כל אזור הצפון", מספרת אמי, שהיתה אז הכתבת המקומית של עיתון 'הדור'. "בין העיתונאים היו אז יחסי חברות נינוחים יותר. אני הייתי עולה חדשה, אביך היה כבר ותיק ומעורה, והוא גילה נכונות לעזור לי. הרגשת מיד שמדובר באדם מברי ק, שהמוח אצלו עובד מהר". גם ב"מעריב", מתברר, שמו לב לכתב הזריז של "ידיעות" בחיפה. הד"ר עזריאל קרליבך הגיע לחיפה, והציע לאבי, כנראה, תנאי שכר משופרים (שלימים יהוו רווח והצלה מאחר שסבי פשט את הרגל והורי היו חתומים על הערבויות בסכומי עתק). אלא שבתוך זמן קצר, סיפר אבי בראיון, "העבודה האפרורית שגרתית של רפורטר החלה למרוט לי את העצבים. רציתי לעסוק ברפורטז'ה, לרדת לשורשי הדברים".

"הסגנון שלו באמת היה חידוש אז"

הוא התחיל לכתוב סדרת ראיונות בשם "הם היו בכותרות- היכן הם היום?", וטור אישי בשם "פנס כיס". כעבור זמן לא רב החל לכתוב ראיונות, בצבע ובסגנון ייחודיים משלו, עם תיאורי הסוגריים התמציתיים אבל מלאי האבחנה שהיו אופייניים אז רק לו ("בתוקפנות מסוימת"), ("כלאחר יד"), ("חד משמעי"), ("לוגם מן הקפה התורכי"). "הסגנון שלו באמת היה חידוש אז", מספרת אמי, רות בונדי. "קשה להאמין, אבל עד אז כתבו ראיונות בצורה רשמית אם בצורה יבשה של שאלהתשובה, או בגוף שלישי, בנוסח 'טל בשן איננה חושבת ש...'. ופתאום הוא בא ושואל שאלות קצרות וישירות, ומתאר בסוגריים את האיש, את אופן הדיבור שלו, ונותן לקורא תחושה כאילו גם הוא היה שם וראה ושמע את האיש. זו היתה פריצת דרך אמיתית". "אנשים מפורסמים משולים לקרחון", כתב אבי בראיון עם עצמו. "לפעמים מסתבר כי מה שבלט מעל למשטח החיים הציבוריים היה שטחי, חסר עומק ונמס מיד. ממד הזמן נותן אפשרות מצוינת לבדוק אם פלוני היה אישיות גדולה באמת". מה שנכון נכון, גם לגביו. מעיין כעת במה שכתב, נדמה לי שלא אחטא לאמת אם אומר שכתביבתו עומדת במבחן הזמן, גם היום.

"הקטנה היא קופה שמנמנה"

ב-54' נישאו הורי, רפאל בשן ורות בונדי, בטקס צנוע מאוד. היא עיתונאית צעירה ומבטיחה, ניצולת שואה, ללא משפחה לבד מאחותה אדית. הוא עיתונאי שנועד לגדולות, צעיר ממנה בשמונה שנים. במעטפה החומה הקטנה שמצאתי אצל אמי נשמרו הפתקים ומברקי הברכה. מהרצל רוזנבלום ("מר בשן היקר, קראתי בעיתונות על השמחה במעונך ורצוני לצרף את ברכתי אני"); מרחל שזר, רעיית הנשיא דאז, שכותבת לאמי: "הלוא מותר גם לי, אם כי הכרתיך רק מעט, לברכך" (ומיד שואלת אותה מתי כבר תתפנה לכתוב כתבה על נשות המדע במכון ויצמן); "זהו המבצע הקשה ביותר, זהו סקופ מספר אחד", כותב להם העיתונאי אורי קיסרי. וצילומים קטנים מצאתי, בשחורלבן היא והוא מתחבקים, היא נאה, שחורת שיער וכהת עיניים, בשמלה לבנה קצרה ומעיין כיפה לבנה סרוגה, הוא בחליפה, צעיר ועול ימים. זוג מעניין, אין מה לדבר. במעטפה צמודה מצאתי את הברכות שהגיעו שנתיים לאחר מכן, כשנולדתי אני. הנה גזיר עיתון קטן ומצהיב: "רות בונדי ורפאל בשן שמחים להודיע על הולדת הבת. חיפה, 18.12.56, בית החולים מולדה, הר הכרמל". והנה מערכת "מעריב" מברכת את "חברנו רפאל בשן ורעייתו"; "החברים בבית 'דבר' וב'דבר השבוע', כמובן, מברכים את אמי ('לרות בונדי היקרה, יהיה טוב!') ודב יודקובסקי (שעימו אני מתראה עכשיו בכל שבוע, כמי שעומד בראש בית הספר 'כותרת' שבו אני מלמדת) שולח ברכות במכתב עם לוגו ישן של 'ידיעות אחרונות'. והנה מציאה אמיתית. גזיר טלפרינטר ובו מתכתבים חברי מערכת 'מעריב' בתלאביב עם אבא שלי: "איך מרגישות שתי הגבירות שלך?", שואלים בתלאביב. "נהדר", עונה אבי בשידור חי, "הקטנה קופה שמנמנה" (מאוחר מדי להיעלב). "עומד על ידי דולבון", כותבת הכתבנית, ומתכוונת לעיתונאי אהרון דולב, "הוא אומר שאם היא קופה אז יש לה כל הסיכויים להצטרף לג'ונגל הזה כאן". אכן, צחוק הגורל, הצטרפתי בסופו של דבר לאותו עיתון שדולב מכנה "הג'ונגל הזה כאן". כך או כך, אם לשפוט על פי הפתקים האלה, העיתונות אכן זרמה בדמי מהרגע הראשון. לידתי היתה בסיכון גבוה, אחרי שמירת הריון ממושכת. נולדתי בחנוכה, ונס גדול היה פה, סיפרה לי אמי לא פעם. "הרופאים, מלבד רופא אחד צדיק שהסכים ללוות אותי בהריון, פשוט לא נתנו לזה סיכוי". "אביך לא האמין שזה קרה, שבאמת נולדת", מספר לי עו"ד ישראל גיל החיפאי, אז היועץ המשפטי של ההסתדרות וחבר קרוב. "הוא התייחס אליך כמו אל משיח קטן. היינו צוחקים איך הוא היה רץ ממקום למקום ותופס בפינות של הרחיטים, שלא תיתקלי בהם חלילה". היית הבת היחידה, הקטנה והחמודה, בחצאית סקוטית, שגעה בעקבות אבא ואמא לכל מקום לשליחות באנגליה, לשליחות בניו יורק, להפלגה לקריביים באונייה "שלום" (עיתונאים חשובים הוזמנו אז כיד המלך), לבתי הקפה שאבא ישב בהם וכתב. הכרתי מקומות ואנשים שילדים אחרים לא חלמו אז להגיע אליהם. אבל מעבר לכל מרחפת בזיכרון החרדה של אבי, שזכורה לי היטב איך היה מלווה אותי לבית הספר (גם כשגדלתי וכבר התביישתי), איך היה מצלצל לחברות בפניקה אם איחרתי לשוב. אמי היתה מרגיעה אותנו, לא תמיד בהצלחה. לא פעם התקוממתי והתמרדתי כנגד ההתנהגות ההיא, שהפריעה לי להיות "כמו כולם". היום אני מבינה שזו היתה דרכו להביע אהבה. דרך אחרת לא הכיר. כמה שנים לאחר מכן החרדה השתלטה על הכל, ואבא עצמו נמוג. לא פלא שהפרידה היתה קשה.

"תמסרי לו בבקשה שגולדה מחפשת אותו"

"מדברים מלשכת ראש הממשלה/ הנשיא/ שר החוץ. אבא בבית?". "הוא איננו", הייתי עונה בלי ניד עפעף, במיומנות של מזכירה בכירה בת עשר, "אפשר לקחת הודעה?". "תמסרי לו

בבקשה שגולדה מחפשת אותו. את יודעת כבר לכתוב הודעה?" בשנות השישים והשבעים אפשר היה להבין שאבא שלי כנראה במרכז העניינים, לפי שיחות הטלפון שהגיטו הביתה. פלאפונים, כזכור, לא היו אז, ושועי המדינה פשוט חיזרו אחריו ללא הרף. אבי, שאהב בכלל לכתוב בבתי קפה (לילית, הרלי, ואחר כך סקאלה שלייד כיכר הבימה), וגם כשהיה בבית נמנע ככל האפשר משיחות ולחצים של מרואיינים באמצע הכתיבה, היה מאותת לי לומר שהוא איננו. אני זוכרת את המתח ערב הראיון, תמיד בימי רביעי; המרואיין הזה עלה, זה נפל. גולדה רוצה בשבוע הבא, גלילי ירד, יגאל אלון מחכה. זכרתי אותו מכין את השאלות עשרות על עשרות, כתובות בכתב ידו המיוחד גדול וצוירי, באותיות כאילו מרקדות, בבלוק קוהינור כתום. זכרתי את הכתיבה האינטנסיבית אחר כך, בכתב יד, על עשרות דפי נייר מצהיב בגודל קוורטו. מחשב או מכונת כתיבה לא באו בחשבון, כמובן, בגלל היד המשותקת. כל כך ייחודי היה כתב ידו של אבי, שמי שראה אותו פעם לא יכול היה לטעות בו: כשעבר, בשנת 70', מ"מעריב" ל"ידיעות" (מעשה שנחשב באותה תקופה לחמור אף יותר מעריקה מישראל לסוריה), נשמר דבר מעברו בעיתון בסוד כמוס לתקופה מסוימת. היחידים שהיו בסוד העניינים היו דב יודקובסקי ונוח מוזס, והמזכירה, קטיה. "לקראת פרסום הכתבה הראשונה (על רות דיין ט.ב.) העברנו את כתב היד בסודי סודות למגיה", מספרת קטיה, "והוא מיד אמר: 'זה הכתב של בשן!'. התברר שהוא עבד קודם ב'מעריב', וזיהה מיד את כתב היד שלו". עד היום לא ברור לי לגמרי למה החליט אבי לעבור לעיתון המתחרה. כמדומני שנפגע באיזה עניין מיחסו של העורך הראשי דאז, אריה דיסנצ'יק (אגו רגיש, כידוע, הוא נחלתם של עיתונאים רבים, ואבי בכללם). לבטח לא אדע, לשאול אותו כבר אי אפשר. כך או כך, ב"ידיעות", שלא במפתיע, השמחה היתה גדולה. "הוא היה כוכב גדול, ו'בידיעות' רק התחלנו אז להתחרות ברצינות מול 'מעריב', שהיה עד אז העיתון הנפוץ והמכובד יותר. וזה נתן לנו פוש רציני מאוד", מספר יודקובסקי. "מטרתנו באותה תקופה היתה להיכנס לסלונים של צפון תל אביב, שם היינו מחוץ לתחום במשך כל השנים, והצלחנו בזה, בין השאר בזכות המכובדות שנתנו לנו הראיונות של רפאל בשן". שבוע אחרי שבוע, 25 שנה, קודם ב"מעריב", אחר כך ב"ידיעות", ראיין אבי באמת את כולם מבגוריון ורחל ינאית ועד ויצמן ומשה דיין ויגאל אלון וגולדה ובגין ואורי צבי גרינברג וש"עגנון, ועד מרלן דיטריך ואלברט סייבין, דוד אויסטרך ואייזק שטרן פוליטיקאים, אמנים, אנשי צבא, מדענים, ישראלים או זרים כל מי שהיה, או שעמד להיות מישהו במדינה הזו, כולל צעירים מבטיחים דאז כמו איציק מרדכי, יוסי בןחנן, דן שיפטן או יהורם גאון.

יהורם גאון: "לא האמנתי שהוא פנה אלי"

"כשהוא פנה אלי כשהתחיל 'קזבלן' ורצה לראיין אותי כמעט התעלפתי", מספר יהורם גאון, שהפך לימים לחבר קרוב. "לא האמנתי שהוא פונה אלי ראיין איתו היה גולת הכותרת של העיתונות. 'במה זכיתי?', שאלתי אותו, והוא ענה: 'ראיתי אותך מופיע, ואני מאמין שיש לך מה לומר גם מחוץ לבמה'". זו היתה תחילתה של ידידות מופלאה בין העיתונאי המכופתר, בן של ייקים, לזמר הפופולרי, צבר ירושלמי, צעיר ממנו בעשור. בשבתות היה גאון מגיע אלינו הביתה, לרמת חן, והחברות היו באות להציץ במי שכבר אז היה כוכב גדול. "זו היתה הערצה הדדית, אני חושב", מספר גאון, "היה בינינו חיבור חם ואמיתי, אולי דווקא בגלל הניגודים בינינו. התייעצתי איתו בכל דבר. הוא היה אדם חכם, עם חוש הומור, הדעות שלו היו אצלי תורת חיים בכל תחום". הידידות ההיא לקחה אותנו, משפחת בשן הקטנטונת, לסדרי הפסח בכל שנה עם משפחת גאון המורחבת, שעשתה תמיד סדר פסח ספרדי כהלכתו (מאז אני יודעת בעל פה שירים בלאדינו), ואת גאון לכפר הדרוזי דלייתאלכרמל, שם היתה לאבי מערכת יחסים מיוחדת עם משפחת ביראני המקומית. "הוא צירף אותי אליו, וזה פתח לי עולם שלם, חם וצבעוני", מספר גאון. "שנים רבות היינו כמו בני בית שם, בשמחות, בחתונות. היינו מבליים שם המון". אבי לקח איתו את גאון לראיונות. "הכי זכור לי הראיון עם בגוריון. זו באמת היתה חוייה בלתי נשכחת. זה היה בתחילת שנות השבעים. אביך שלח לו את השאלות מראש, על פי בקשתו. כשהגענו לשדהבוקר בגוריון פתח חריץ בדלת, הושיט לו את הדפים, עם התשובות בכתב ידו, וזהו, רצה לסגור. אביך מיד הבריך: 'רגע', הוא אמר לו, 'אני לא מבין את כתב היד שלך'. נכנסנו פנימה. 'ומי זה?', שאל בגוריון והצביע עלי. 'זה חבר טוב שלי, כאח הוא לי', אמר רפי. 'במה הוא עובד?'. אביך הסביר לו מי אני. 'אוקיי', אמר בגוריון, 'שיחכה בחוץ'. רפאל הציע שאתן לו תקליט שלי. הגשתי לו. 'מה זה?', בגוריון שואל, 'זה הדבר הזה שמסתובב? אין לי עניין בזה, תיתן למדרשה'. בסוף הראיון הוא טען שלקחנו לו את העט. חיפשנו אצלנו בהיסטריה, לא מצאנו. 'אתם חייבים למצוא אותו, בעט הזה אני כותב את ההיסטוריה של עם ישראל!'. את הסיפור הזה סיפר גאון בתוכנית הרדיו שלו, לא מכבר. בינתיים חיפשתי בתיקים הישנים, ומצאתי את כתב היד ההוא של בגוריון, לצד כתבי יד, הקד שות וחתימות ממי לא? אבא אבן ויגאל אלון, ש. שלום ויונתן רטוש, יבטושנקו ומקס ברוד, סנה ואשכול ואורי צבי גרינברג ומרלן דיטריך. נראה שכל

העולם עבר דרכו, ועל פי מה שנשמר נראה שהוא ידע להעריך זאת. גאון מספר לי שהיה לוקח את אבי בין השאר לערבי השירה של "היחידה" (סיירת מטכ"ל) עם אברהם ארנן. "מה את יודעת", הוא אומר לי, "הוא היה מיקירי המסדר הזה". קצת מוזר לי לדמיין את אבי, הייקה הצנום, תמיד בחליפה ועניבה, מסתדר עם כל הפייטרים ההם, אבל ברור שעד כמה שהיה ביישן ומופנם, היה בו צד חזק של איש רעים להתרועע, וכשרצה ידע להלך עם כולם: צעירים ומבוגרים, צברים וייקים, אמנים וקציני צבא, דוברי יידיש ואנגלית וערבית (הוא ידע להסתדר בכל השפות האלה). "זה היה אחד הכשרונות הגדולים שלו, וזה גם היה הסוד שלו כמראיין, מעבר לכשרון הכתיבה", מספרת אמי. "הוא באמת ידע לדבר עם כל אחד בשפתו, ולזכותו ייאמר שמעולם לא זייף, לא סילף ולא בגד באמונם".

"הוא היה ייקה, דייקן היסטרי"

יצחק נופךמוזס, אז צלם צעיר, היה הצלם הקבוע שיצא עם אבי לראיונות. "הוא היה ייקה, דייקן היסטרי. מיום שני היו מתחילים הטלפונים, את מי מראיינים, ועד יום רביעי, יום הראיון, הוא היה מצלצל עשרות פעמים לוודא שלא אאחר". מה שנכון נכון. אבי היה דייקן כפייתי וצלצלן כפייתי, נגזרת ישירה של אי השקט והחרדתיות שתמיד קיננו בתוכו. אבל התוצאות הצדיקו את המאמצים: "הראיונות איתו תמיד היו מרתקים, היה תענוג לשמוע", נזכר נופךמוזס, "הוא היה מגיע מוכן להפליא, אחרי תחקיר יסודי מאוד. כתב הכל בכתב יד, בלי טייפ. הוא לא העליב אנשים אף פעם, לא היתה בו טיפת רוע, אבל הוא היה מקצוען, חריף, וידע להיות תקיף מאוד כשצריך. בתחילת הראיון הוא היה מספר למראיינים שבו המשל על שני בני הדודים, גרמני ובריטי, שנפגשו מעבר לקווים במלחמת העולם השנייה, ואחד אומר לשני: 'אם אתקע בך כדור אל תיקח את זה אישית'. 'אני זוכר איך, למשל, כשראינו פעם את אבא אבן, בשן שאל אותו מי המועמד שלו לראשות הממשלה. 'אין לי מועמד, יש לי מועמדת', אבן אמר, והתכוון לגולדה. ובשן עונה לו: 'אז איך אתה מסביר שהמועמדת שלך תוקעת לך כל הזמן סכינים מאחרי הגב?'. 'בוא נגנוז את השאלה הזו', אמר אבן. 'אני זוכר אותו מנהל יכוח פוליטי סוער עם שמואל מיקוניס, מנהיג רק"ח, בזמן הראיון. הוא לא עשה להם הנחות, ונתן תמיד גיבוי מקצועי לי כצלם. גולדה, כידוע, עישנה כמו קטר, והעשן הפריע לי לצלם. פניתי אליה בנימוס והסברתי שהעשן מפריע לצילום. היא אמרה: 'אין בעיה, נפנה למזכיר שלי והוא יספק לך תמונות'. בשן התערב: 'זה לא בא בחשבון, חייבים צילומים מהראיון', והיא נכנעה, אלא מה. אני זוכר שפרס הצטלם בזמנו בראיון עם משקפיים, ואחר כך התחרט, ופנה לבשן בבקשה שלא יפרסמו את הצילומים. בשן לא הסכים. ולמרות כל זה, עמדו אצלו בתור להתראיין. אנשים חיכו חודשים רק כדי שישכים לראיין אותם". "כשחברי כנסת ראו שאבא שלך ראיין אותי, הם פשוט קינאו בי. לא חדלו לשאול אותי איך הצלחתי להגיע אליו. לא האמינו לי שהוא הגיע אלי", מספר דב שילנסקי, אז ח"כ שנחשב ימני קיצוני בחרות, שהפך לימים לידיד של אבי. "כולם עמדו אצלו בתור, התחנפו אליו בלי סוף. אבל הוא לא התרשם מכל זה אף פעם. הוא היה אמנם קומוניקטיבי, נעים שיחה, אבל קורקטי מאוד. אף פעם לא ראית על פניו אם התש ובה שלך מוצאת חן בעיניו או לא". "את יודעת איך זה", מספרת אמי, "כולם אז הסתופפו סביבו, חיפשו את קרבתו, חיזרו אחריו, הזמינו אותו לכל דבר ולכל מקום". "אבל לבו לא גבה", מספר עו"ד ישראל גיל, "הוא נשאר בדיוק כמו שהיה-מרדן, סקרן, לא איש של מסגרות ושררה".

"היו מציעים לו כוסית כל הזמן, בכל מקום"

אבל להצלחה היה מחיר. את רמת החרדה הגבוהה של אבי, שאליה נוסף הלחץ הגדול של העבודה העיתונאית, השקית האלכוהול. מתי בדיוק זה התחיל? איש, כולל אמי, לא ידע. האלכוהול התגנב לחיינו כדרכו בחשאי, בדלת האחורית. לימים, בניתוח לאחור, נדמה שאולי הכל התחיל כשהיה כתב בלונדון, בתחילת שנות השישים. אחרי העבודה בפליט סטריט, מעוז העיתונות הלונדונית, היו כל הכתבים, כולל אבי, ניגשים לפאב הסמוך. בשבילם זו היתה סתם עוד כוסית. בשבילו, כנראה, זה היה סם משכך חרדות, כאבים, חוסר ביטחון, זכרונות קשים, כל מה שכנראה נשא איתו. "אלכוהול הוא סם המאפשר לאנשים לבטא חלקים שלהם שאינם באים לידי ביטוי כאשר הם אינם שותים", מסבירה לי לבקשתי המטפלת הקלינית ד"ר סני. זו היתה, אני חייבת לציין, הפעם הראשונה שהחלטתי להתעמק מיוזמתי בנושא הזה. "הביישנים נפתחים, המתוחים נרגעים, אלה הנוטים לאגרסיה מרשים לעצמם להוציא אותה, וכן הלאה. ומפני שאלכוהול, בניגוד לסמים, נמצא בתוך הקונסנזוס, ומפני שלא היה מקובל אז להיעזר בפסיכולוג, ותרופות משככות החרדה ודיכאון עוד לא פותחו האלכוהול שימש מאז ומתמיד מפלט יחיד להרבה אנשים, כולל יוצרים מכובדים מבלי ליצור סטיגמה של התמכרות לסם. להפך, היתה לזה אפילו איזו הילה רומנטית. בשנות השבעים החלו לסווג בארצות הברית את תופעת האלכוהוליזם לראשונה, לאחר שנוכחו איזה נזקים

היא גורמת לחברה ולמשפחה". בארץ, גם בשנות השבעים, הנושא כולו עוד לא היה מוכר. אמי מספרת שחלפו הרבה שנים עד שקלטה שמדובר בהתמכרות. "בכלל לא ידעתי שקיים דבר כזה, אלכוהוליזם. יהודים בפראג אף פעם לא שתו אלכוהול, מלבד יין קידוש. לכן בהתחלה התייחסתי לשתיה בסלחנות, הבנתי שזה מקצוע עם מתחים עצומים שצריך איכשהו לפרוק". "אני בעד כל מה שיכול לעזור לאדם להעביר את הלילה", אמר פעם מאיר אריאל. היום אנחנו יודעים על אינספור ההתמכרויות שאנשים "מסדרים" לעצמם, מהימורים ועד קניות, מאוכל ועד ניקיון כפייתי, כתגובה על קשיי החיים. זה (וסיגריות) היה הפטנט של אבי "להעביר את הלילה" המיוסר שלו. לו היה זה היום, ייתכן שהיה הולך לטיפול פסיכולוגי או נוטל, כמו רבים וטובים היום, איזו נגזרת של פרזק. אבל פסיכולוגים היו מחוץ לתחום, אלכוהול זה מה שהיה. הצרה עם האלכוהול, כפי שידוע היום, זה שהוא פטנט שמשתלט עליך, מס וכן כמו סמים, אולי אפילו יותר. "אנשים ידעו שהוא אוהב לשתות, ומפני שרצו לרצות אותו ולהתחבב עליו היו מציעים לו כוסית כל הזמן, בכל מקום", מספרת אמי, "וזה היה הרסני". אטאט, בהדרגה, החלו הרגלי השתייה של אבי לתת את אותותיהם. תחילה במרומז, אחר כך באופן גלוי יותר. הוא אכל פחות ופחות (האלכוהול מספק קלוריות "ריקות", לא מזינות) ושתה יותר ויותר. הבית התמלא בקבוקים ריקים שצצו בכל מיני מקומות בלתי צפויים. החלו להתגלות נזקים בכבד. התפקוד בעבודה ירד. מפה ומשם התחילו להגיע הדים ממרואיינים, וטלפונים מתוחים מיודקובסקי, להזכיר לאמי ש"יש ראיון חשוב מחר", שתשמור עליו. היא לא הצליחה, אני לא הצלחתי. גם יודקובסקי, שניסה אף הוא למצוא פתרון לבעיה והתייעץ עם רופאים (גם לי הוא קרא פעם לשיחה, בייאוש. הייתי בת 18 מה יכולתי לומר?), לא הצליח. אבי לא רצה לשמוע דבר וחצי דבר בעניין הרגלי השתייה שלו, וסירב בתוקף ללכת לטיפול גמילה. "אחת התופעות הידועות בהתמכרות בכלל היא ההכחשה", מסבירה לי ד"ר סני. "מכורים אינם רוצים להודות בהתמכרות, מפני שהדבר ייאלץ אותם להיפגש פנים אל פנים עם הרגשות והזכרונות מהם הם מנסים להימנע, על ידי שימוש בחומר הממכר. ועם זה אין לרוב האנשים יכולת להתמודד".

עד היום אני אלרגית לריח של אלכוהול

"האלכוהוליזם הוא כמו דינוזאור בחדר האורחים", כותבת הד"ר סוזן פורוורד בספרה "הורים מרעילים". "האורחים מבחינים בו מיד. לגבי מי שחי בתוך הבית, חוסר הסיכוי לסלק את המפלצת הופך לצורך להכחיש את קיומה". וכך, במידה רבה, היה. מתוך הרצון לגונן על אבי, לשמור על כבודו (ובמקרה שלו, לא היתה זו סתם מליצה) וכבודנו, מתוך הבושה והמבוכה שתקנו. פסיכולוגים, כאמור, לא היו באופנה, ואני לא דיברתי על הנושא עם איש, ודאי לא עם חברי המתבגרים. רק זה היה חסר לי. החברים ידעו שאבא שלי "משונה", ובזה, בעיקרון, נגמר העניין. שנים רבות לא נתתי לעצמי דין וחשבון אמיתי על התקופה ההיא. הייתי עסוקה מדי בהישרדות שבאה בעקבותיה. במבט לאחור, אני מבינה שאלה היו שנים קשות ואפלות לכולם. אמא שלי סחבה בדממה את הצלב של טיפול באדם מכור לאלכוהול, על כל המשתמע מזה. נפילות, חבלות, התקפי הזיות, שלא לדבר על השמועות והאזעקות שהגיעו חדשות לבקרים ("סליחה שאני מתקשר, אבל רפאל..."), ובצד זה המשיכה לתפקד כעיתונאית, כסופרת וכאמא. ומה איתך, אני שואלת את עצמי. נכון, עדיין קל לי יותר לדבר על האחרים מאשר על עצמי. כן, ראי תי דברים קשים (אם כי לא היה מדובר בשום סוג של אלימות, אני חייבת לציין). כל מי שחוהה הורה לא מתפקד, מכל סוג שהוא, יכול להבין את המצוקה, הכעס, הכאב, התסכול. קשה לילד לראות הורה שלו במצוקה, לא כל שכן הורה שמחבל בעצמו. דברי ישירות, אני אומרת לעצמי. מה זה "דברים קשים"? בואי נגיד שזה לא מה שרואים בסרטים, אני עונה לעצמי. שם השיכורים איכשהו יוצאים נחמדים, נוגעים ללב. אין בזה שום דבר חניני. עד היום אני אלרגית לריח של אלכוהול ולמראה של בקבוקים ריקים. סצנה אחת זכורה לי היטב, מפני שהפכה לריטואל: החדר שלי היה הכי קרוב לכביש, ובכל לילה אני שוכבת במיטה, מתוחה, מחכה שהמונית שמביאה את אבא שלי תגיע, כדי לראות אם צריך שוב לגרור אותנו הביתה. לעתים קרובות באמת יצאתי וסחבת אותנו. הוא היה כבד מאוד ולא בשליטה, אני הייתי בת 14-15. לא בדיוק מתכון לבריאות נפשית. באותה תקופה השתדלתי לצמצם נוכחות, התקפלתי לתוך הקונכייה שלי, כפי שעושים ילדים רבים במצבים כאלה, ואיכשהו מצאתי מפלט בחוץ-צופים, חברה, תיכון, צבא אוניברסיטה. התפקוד שלי בגזרות האלה לא נפגע, למרבה הפלא. קשה היה להבחין שאצלנו בבית מתחולל משהו. אני לא זוכרת שבכיתי הרבה. עד היום קשה לי לבכות. הייתי, כנראה, שחקנית מצוינת. היום אני כבר לא מוצאת טעם בהעמדות פנים: מגיע שלב שבו אדם צריך לאזור כוחות, לדעת לחיות בשלום עם האמת שלו. ההכחשה עובדת רק עד שלב מסוים, אחר כך משלמים עליה מחיר כבד. אולי תכתבי איך זה השפיע עליך כעל אדם בוגר, אני אומרת לעצמי. קראתי עכשיו ספר שמוקדש כולו לנזקים שנגרמים לילדים של מכורים לאלכוהול. זה היה די מזעזע, או משעשע, תלוי איך מסתכלים על זה. נזקים מכאן ועד להודעה

חדשה. יחסית למה שקראתי שם אני במצב טוב מאוד לא מעט בזכות אמי, שהיו לה כוחות בלתי רגילים, ובזכות ילדי, שהאירו את עיני בהרבה דברים. אבל בואי נגיד (אני עדיין משוחחת עם עצמי) שלילדים כמוני העולם לא נראה מקום בטוח במיוחד, ועברו הרבה שנים עד שלמדתי להתמודד עם זה. הפצע מתקנה עם השנים, אבל הצלקת תמיד נשארת. עברו שנים של טיפול עד שיכולתי לדבר על זה עם אנשים.

ביום פקודה רבים מסביב נעלמים

בשנת 81', אחרי 15 שנה ויותר בצל האלכוהוליזם, כאשר אבי מסרב בתוקף לעבור טיפול גמילה, אמי הרגישה שתשו כוחותיה. היא נפרדה מאבי, כמעט חד צדדית (הוא סירב לשתף פעולה). בגיל כמעט 50, אחרי שנים של התחבטויות וייסורים, היתה מוכנה לוותר על רכוש וזכויות כדי להציל את מה שנותר מחייה (ואולי גם חי) ולהתחיל אותם מחדש, עם משכנתה וחובות, וזה מה שעשתה. קשה לומר שהסביבה גילתה הרבה תמיכה. היו כאלה ששפטו אותה על כך שסירבה להמשיך לטפל באבי. השאר, כל באי ביתם של הורי, חשובים וידועים, פשוט נגוזו. נותר רק קומץ חברים טובים באמת. הנה עוד שיעור חשוב שלמדתי בגיל צעיר: לא צריך לבלבל התחככות חברתית בחברות אמת. לא צריך להתרשם יותר מדי ממעמד, מתהילה, מכסף לא שלכם, לא של אחרים. ממילא, בבוא יום פקודה רבים מסביב נעלמים, במיוחד אלה שהסטטוס בראש מעייניהם. ראיתי אנשים (לא רק אבי) בתהילתם ובנפילתם, ולמדתי: בחיים האלה אין לדעת. אל יגבה לבבכם, אל תגידו "לי זה לא יקרה". זה קורה לכולם, כל הזמן. "אחת ההתנהגויות האופייניות למכורים היא תפישה טוטאלית של המטפלים שלהם, בשחור ולבן: 'או שאתה איתי, או שאתה נגדי'", מסבירה לי ד"ר סני. אבי מעולם לא השלים עם הפרידה מאמי, שהיתה המטפלת, האם והאחות. גם בימים כתיקונם הוא נסמך עליה לגמרי, לכל דבר ועניין מלבד הכתיבה. לאחר הפרידה פיתח כלפיה עוינות גדולה, לא רציונלית. מאותו הזמן לא רק שהיא נתפסה כאויב, אלא בעצם, כמה שקשה להודות בזה, גם אני, שהייתי מזוהה בעיניו עימה. מצבו הידרדר, הוא שתה יותר מבעבר והפסיק כמעט לכתוב. אני ראיתי כל זאת בעיניים כלות ובלב נשבר, ולא יכולתי לעשות דבר. לא נותר לי אלא להסתער על החיים, מתוך תחושה שאם אין אני לי מי לי. משלב מסוים מצאתי את עצמי עובדת בעיתונות (תחילה במערכת הירושלמית של "מעריב", אחר כך ככתבת בתל אביב). זה לא היה מתוכנן. הגנים פשוט עשו את שלהם. ב"מעריב" התייחסו אלי בתחילה כאל עוף מוזר. עוד זכרו את עריקתו של אבי לעיתון המתחרה. אבל אני התעקשתי. רציתי כנראה להוכיח לעצמי ולעולם שאני עומדת בזכות עצמי, שאיש לא סידר לי דבר מעין הכרזת עצמאות של מי שבחרה לעסוק במקצוע של הוריה (או שהמקצוע בחר בה). אין ספק שדרך ארוכה של לימוד נתקצרה לי בזכות מה שספגתי בבית: סטנדרטים של כתיבה, של עבודת תחקיר, של הגינות מקצועית. הורי לא דיברו איתי על כך מעולם (הם בכלל לא דחפו אותי למקצוע), אבל ראיתי אותם בעבודתם, בימי חול ושבת וחג, את אמי מתייסרת על המדור שלה, את אבי עמל על השאלות שלו. לא היו לי אשליות, ידעתי מראש שעיתונות טובה היא עבודה קשה, שצריך להתחיל מלמטה. יש טירונות, (חדשות) יש קורס מ"כים (מוספים). לא עושים קיצורי דרך.

"אבא שלך בבית חולים עם שבץ מוחי"

אבי בינתיים מצא לו חברה לחיים, רווקה, בעלת מכון קוסמטי, צעירה ממנו ב-15 שנה. שמחתי בשבילו שהוא לא לבד. הוא חי ברמתגן, פרש לגמרי מהכתיבה והוציא את עצמו לגמלאות בטרם עת. לא רק מצבו האישי הביא לכך, אלא גם השינויים שעברה בינתיים העיתונות בכלל: עורכים התחלפו, סגנונות השתנו. הטלוויזיה נגסה בלי רחם בסבלנות הקוראים, וז'אנר הכתיבה הוותיק של אבי נראה לעורכים מסוימים מיושן. גם כך לא קל להיות עיתונאי מבוגר בעולם התחרותי הזה. "הזמנים השתנו, ולא היה לו הכוח הנפשי להסתגל לזה", אומר מיכה ברעם. "מקצועית הוא הגיע לרום כזה שממנו אפשר היה רק לנחות". אני נישאתי בינתיים, נעשיתי אמה (לדור וכרמל), נסעתי לארצות הברית, חזרתי, ומאז, בהדרגה, ניתק הקשר עם אבי. נסיונותי לשמור עימו על קשר לא צלחו. הוא לא התקשר, את הפגישות שקבענו ביטל בשיטתיות, על הכתבות והפרחים ששלחתי לו מדי חג לא הגיב. כשאמי פרסמה לפני כמה שנים את ספרה ("שברים שלמים"), שבו הזכירה בקצרה את פרשת גירושיה, כעס מאוד, ומאז ניתק עימי את הקשר לגמרי. ילדי גדלו בלי סבא מצד אמם. וכששאלו מדי פעם על "סבא רפאל" (הם זכרו היטב את שמו, מפני שהיה כשמו של אחד מצבי הנינג'ה), הסברתי שקרה לו משהו במשך השנים, איזה שינוי אישיותי, אולי בעקבות השתייה. מכל מקום, אמרתי להם תמיד: "הוא המפסיד הגדול מכך שלא הכיר אתכם". בשנים האחרונות הם חדלו לשאול. בעבודת השורשים שלו כתב בני: "הערה: יש לי סבא ששמו הוא רפאל בשן, אבל אני לא אכתוב עליו. פעם הוא היה נשוי לסבתי רות, אבל הם נפרדו מאיזה שהם סיבות, הוא ניתק קשר עם המשפחה, וכאשר אמי רצתה לתקשר איתו הוא לא רצה. הוא גם לא בא

לבר המצווה שלי, והפעם האחרונה שראיתי אותו היתה לפני חמש שנים. לכן לא ארחיב עליו". לבי נחמץ כשקראתי את הדברים. כל השנים האלה היה לי קשה להסביר לעצמי, לא כל שכן לאחרים, את בחירתו הקשה של אבי, ופשוט נמנעתי מלדבר על כך. "אולי פשוט נגמרו לו הכוחות", הציעה לי ד"ר סני הסבר. "קשה מאוד להתמודד כל השנים עם תחושה של חרדה, של בדידות נפשית, של הסתרה. אולי זו היתה הדרך שלו לומר: 'אני לא מסוגל עוד להתמודד עם העולם הזה, הניחו לי לנפשי ותנו לי להיות מי שאני עכשיו באמת'". קיבלתי את ההסבר, ניסיתי להבין, אבל לא ממש השלמתי. הידיעה שאבי חי במרחק קילומטרים ספורים מכאן, ובעצם לא קיים בחיינו, היתה כאובה מאוד וריחפה מעלי תמיד כמו ענן אפל. לפני שנתיים החלטתי לאזור כוח ולנסות לחדש את הקשר בכל זאת. טלפון שלו לא היה לי (הוא החליף מספר, שלא היה רשום). נסעתי אליו לרמתגן. בלשון המעטה אומר שלא התקבלתי בסבר פנים יפות. הוא היה נבוך, חברתו לחיים מסוייגת. הבנתי שאין עם מי לדבר, ומוטב שאפרד מרעיון הקשר עם אבי כדי למנוע מעצמי כאבי לב נוספים. אבל אני חייבת לסגור את המעגל, התאוננתי פעם בפני חברה שלי, שבמקרה או שלא במקרה עוסקת בתקשור. "את לא צריכה אותו כדי לסגור מעגל", אמרה לי, "את המעגל הזה תסגרי את עם עצמך". חדלתי כמעט מלדבר עליו (רבים ממכרי חשבו שנפטר. לא העמדתי אותם על טעותם), ובעצם נפרדתי ממנו בלבי לתמיד עד שהגיע הטלפון ההוא, בשבת אחרי הצהריים של חודש אוקטובר. על הקו היתה חברתו לחיים. "אבא שלך בבית חולים עם שבץ מוחי, כדאי שתבואי".

"אוי, אבא, מה שאתה הפסדת"

לא ידעתי מה לעשות. הטלפון ההוא, מבחינתי, כאילו בא מהאוב, מעולם אחר שנמחק. עברו שעות רבות עד שאזרתי כוחות והגעתי בלב כבד לבית החולים תל השומר, חוששת ממה שאמצא. אבי נפגע מאוטם בצד הימני של המוח. יכולת הדיבור נפגעה וגם יכולת התקשור. מצבו הבריאותי הכללי לא היה טוב, בגלל נזקי השתייה ונספחיה (למרות שחדל לגמרי לשתות לפני כמה שנים). ניגשתי לאיש הזקן והחולה, המחובר לצינורות, והכל התערבב חמלה, צער, געגועים, ניכור. מרוב רגשות שהציפו אותי הרגשתי אטימות, כאילו מדובר בסרט על חייו של מישהו אחר. לחצתי את ידו. הוא לחץ אותה בחזרה והנהן בראשו. הסתכלתי על היד ההיא, המוכרת לי כל כך, על פניו שלא ראיתי שנים, ולבי נחמץ. החלטתי שאני נשארת. למחרת, בלי לתת לעצמי דין וחשבון, הגעתי שוב. וכך, בלי להבין מה קורה, מצאתי את עצמי מגיעה למחלקה יום אחרי יום, לשעות רבות, משביתה עניינים אחרים בחיי, מעורבת במה שקורה, מדברת עם הצוות הרפואי, מארחת חברה לחברתו לחיים. כאילו כלום לא קרה באמצע, כאילו היה באמת אבא שלי החולה, ואני בתו. קטע מוזר, שבקושי יכולתי להסביר אותו לעצמי. במבט לאחור אני מב ינה שראיתי בסיטואציה הזו הזדמנות אחרונה לחדש את הקשר עם האיש שהיה אבי, לסגור בחודש אחד מעגל שהתחנן לסגירה כל כך הרבה שנים. כיוון שלא יכול היה לתקשר איתי כראוי, אפשר לומר שזו היתה סגירת מעגל חד צדדית ואולי לא? בימים הראשונים אין לי ספק שזיהה אותי. מעניין מה עבר לו בראש. אחרי שבוע במחלקה הפנימית אבי הועבר למחלקת הסיעוד. למרות הטיפול המסור של הצוות הרפואי, בכל המחלקות, מצבו הידרדר. גופו לא עמד בנטל. בהדרגה, במהלך החודש, הלך ודעך. ימים ספורים לפני מותו כבר נאמר לנו שזה כנראה מה שעומד לקרות. קראתי ליהורם גאון ולמיכה ברעם, שבאו להיפרד. בשלב מסוים ילדיי הדהימו אותי: הם ביקשו לבוא איתי לבית החולים, לראות אותו. בתחילה הסתייגתי לגמרי מהרעיון. הם בקושי הכירו את סבם, מדוע להעיק עליהם עכשיו בזיכרון הקשה שלו כשכיב מרע? התייעצתי עם חברה פסיכולוגית. היא דווקא היתה בעד. "תביני", אמרה, "גם להם יש כנראה איזה צורך גדול לסגור מעגל". הסכמתי לקחת אותם איתי. את הסצנה של שני ילדיי המקסימים, הנכדים שאבי לא ראה מאז שהיו תינוקות, עומדים ליד מיטתו (הוא כבר היה מונשם, כמעט חסר הכרה) אי אפשר לשכוח. כל מי שהיה בחדר, משפחות של חולים אחרים, פשוט בכו. אני לא בכיתי, אבל הלב, הלב כאב נורא את כאב ההחמצה. "אוי, אבא", חשבתי בלבי, "מה שאתה הפסדת. כמה חבל". ביום חמישי, ה-9 בנובמבר, בשתיים בצהריים, החלטתי ללכת הביתה. כבר יצאתי מהחדר, כשדחף לא ברור גרם לי לחזור. החלטתי פתאום להיפרד מאבי. נישקתי אותו על מצחו, אמרתי שאני סולחת לו ומשחררת אותו בטוב. איחלתי לו שייגאל מייסוריו. כעבור חמש דקות, בעודי נוהגת לכיוון שער היציאה מבית החולים, נקראתי בחזרה. אבי נפטר. עדיין לא בכיתי. הדמעות באו רק אחר כך. באותו ערב כבר ניסחתי מודעות אבל, העברתי נוסח בפקס, התמקחתי עם חברה קדישא על שעת הלווייה. באחד העיתונים ביקשו שאכתוב קטע קצר על אבי. מצאתי את עצמי מסכמת את חייו של אבי במאה מילה, מדפיסה, שולחת, כאילו הייתי בכלל מישהי אחרת שכותבת על עיתונאי אחד חשוב, קולגה שהלך לעולמו. כמה אירוני, חשבתי לעצמי. בסוף, אחרי ככלות הכל, זו בכל זאת אני, הבת היחידה, שמטפלת בעניינים.

נזכרתי שהיתה כאן גם אהבה

לא ידעתי אם אשב שבעה בכלל, לאור המצב. לשבת בבית אבי לא בא בחשבון. לשבת לבד, בלי משפחה מורחבת שלא היתה, גם זה נראה מוזר. אבל לדברים יש דינמיקה משלהם: אנשים התקשרו, ביקשו לבוא. חברים רבים שלי, חברים שלו מפעם, קולגות שלי ושלו מהעיתונות. המון טלפונים, מברקים וכך, בלי משים, מצאתי את עצמי יושבת בבית, מדברת עם אנשים עליו, עלי, שומעת סיפורים וקטעי זכרונות, חובקת בהדרגה, לראשונה בחיי הבוגרים, את זכרו של אבי. יוסי בן חן מספר לי איך ראיין אותו אבי בגלי צה"ל כשהיה קצין צעיר; דודתי מספרת לי על הורי כשהתחתנו; לובה אליאב כותב לי מכתב מרגש; חברתי מירב מזכירה לי קטעי ילדות; אילנה, שהיתה הבייביסיטר שלי כשהייתי ילדה קטנה, מספרת לי כמה אבי אהב אותי. בהדרגה העור נעשה דק, הדמעות עולות קרוב מאוד לפני השטח. חברתי רונית, שגם אביה התנתק ממנה בגיל צעיר, מספרת לי בשבעה שאחרי פטירתו הרגישה הקלה גדולה. "פתאום יכולתי לומר 'אבא שלי' בלי שזה יישמע לי מוזר", סיפרה. "קודם הוא היה בשבילי מת חי, עכשיו הוא מת מת". היא צדקה. הנה סיפור, לסיום: לפני עשר שנים, כשחייתי בארצות הברית, למדתי תסריטאות. במסגרת פרויקט הגמר החלטתי לכתוב תסריט, כמה מפתיע, על אב ובתו. הוא נניח רוברט רדפורד אלמן, עיתונאי אמריקאי ותיק וציני, זוכה פרס פוליצר, אלקוהוליסט. היא נניח ג'וליה רוברטס סטודנטית למתמטיקה, מרחפת, עדיין לא יודעת מה היא רוצה לעשות עם עצמה בחיים. האב, הנמצא באמצע חקירת פרשת שחיתות גדולה (משהו בסגנון פרשת רמי דותן שלנו), מתמוטט ומתאשפז. בתו לוקחת על עצמה להמשיך לכתוב במקומו, בהנחייתו, מבלי שהעיתון יבחין בכך. עורך צעיר ועירני (מאט דיימון?) במערכת מבחין מיד שמשהו בסגנון הכתיבה של האב השתנה, ומצליח לאתר לפי כתובת המחשב את האב ובתו בבית החולים. הוא והבת מסתערים על הפרשה, עוברים שלל מרדפים והרפתקאות (ומתאהבים, כמובן). האב בינתיים נפטר. בסופו של דבר היא, בעזרת כישוריה המתמטיים, מפצחת את הקודים הסודיים של הרעים. אחרי נזיפה מהעורך הראשי היא מקבלת טור משלה בעיתון. וזו סצנת הסיום: הבת יושבת מול המסך, משותקת לחלוטין. מאז שאביה נפטר, והיא כותבת ברשות עצמה, אינה מסוגלת לכתוב מילה. באותו ערב, בבית, היא מחטטת בניירות של אביה. ביניהם היא מוצאת יומן ישן, ובו מלים מרגשות ונו געות ללב שכתב האב ביום לידתה. היא מתיישבת מול המחשב ומתחילה שוב לכתוב. קאט. סוף. זו היתה כנראה השראה נבואית. כי ביום האחרון לשבעה היו לי כמה שעות של שקט, והחלטתי לעשות סדר בתיקים ישנים שהיו מונחים אצלי זמן רב בתא המטען של המכונית. באחד התיקים מצאתי אוצר: כל התיעוד של לידתי, ברכות, מכתבים וכל השאר, שאמי הקפידה לשמור. בין הניירות המצהיבים מצאתי פתק התכתבות בטלפרינטר. בלילה שלפני לידתי, אבי כתב מחיפה לאחת הכתבניות בתלאביב, שעמיה היה כנראה מיווד: אבי: "לאה, לאה, לאה. כאן רפאל. מה שאני מספר לך זה רק בשבילך, ואנא לא לספר הלאה עד שיהיה משהו". לאה: "אוקיי". אבי: "הלילה הבאתי את רות לבית החולים, ואני מחכה לבשורה". לאה: "שיעזור אלוהים. מה היה שהבאת אותה, מה היא הרגישה?". אבי: "נו, צירי לידה, אבל לא חזקים מאוד. עכשיו זה כבר חזק". לאה: "מה אומר הרופא?". אבי: "הוא אומר כי זה בשלב מתקדם. הולך בסדר, אבל עוד ייקח זמן. מאיר בעצמו מטפל בה, ויהיה בשעת הלידה". לאה: "איך היא מתנהגת? אמיצה?". אבי: "נורא אמיצה, יותר מכפי שחשבת. הרי היא חיכתה וסבלה בשביל זה כל כך הרבה". לאה: "רפאל, אני עוזרת לך בתפילה. שיהיה טוב. ומחכים להודעה...". אבי: "ברגע שיהיה אודיע. בינתיים אנא אל תאמרי לאיש. זה רק בשבילך". למקרא הפתק הזה בכיתי מאוד, אולי הפעם הראשונה שבכיתי כמו שצריך ב20 שנה. בכיתי על האבא שהיה לי ועל האבא שלא היה לי. בכיתי על ההחמצה שהיתה, על הכאב שנגרם. אבל הפתק הזכיר לי שהיתה כאן גם אהבה. משני הצדדים. וזו, אם תרצו, הפואנטה של כל הסיפור. ובכך, מבחינתי, נסגר המעגל (לפחות כרגע). ומי שיכול ללמוד משהו מהסיפור הזה הורים, בנים, רעיות, חברות לחיים, מכורים ונגמלים, שהיו ויהיו-שילמד. הלוא לשם כך, בין השאר, כתבתי אותו.